

Kako predstaviti pragozd

Tomaž HARTMAN*

100 LET VAROVANJA NARAVNE DEDIŠČINE – PRAGOZDOV NA KOČEVSKEM

Ob jubilejih – in 100-letnica zaščite pragozdov (med prvimi v Evropi!) to prav gotovo zasluži – pobrskamo po arhivih išoč č sledi prednamcev, ki so z naravovarstveno mislijo videli v prihodnost. »Drobna« pripomba: »... naj ostane pragozd ...« nam je pred sto leti in sredi nepreglednih roških pragozdov obvarovala dragoceno naravno dediščino.

Glede na »naravovarstvenost« predpisane prebiralne gospodarjenja za visokokraške jelovo-bukove gozdove – v nasprotju s tedanjimi v Evropi strokovno utemeljenimi golosečnjami – pripisujemo tudi prvo pobudo za zaščito pragozdov sestavljalcu gozdnogospodarskega plana dr. Leopoldu

Hufnaglu, takratnemu centralnemu ravnatelju Auerspergove posesti.

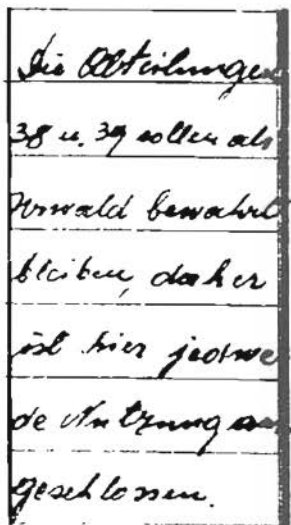
Večina današnjih pragozdov na Kočevskem je »priznanih in zavarovanih« v prvih revizijskih elaboratih leta 1904 in 1914 (pregledali smo mikrofilme, originale hrani Auerspergov arhiv v Avstriji). Nato se zapisi o kočevskih pragozdovnih ostankih množijo: od naštevanja in predlogov za zavarovanje naravne dediščine do raziskovalnih projektov (glej Pregled razprav o pragozdovih in gozdnih rezervatih v Sloveniji – Mlinšek 1989).

Kratkih – dolgih sto let. Smo naredili malo ali veliko?

VAROVATI ALI PREDSTAVITI – ZAKAJ

Morda veliko, saj se posebno na Kočevskem radi ponašamo z naravno ohranjeno gozdno krajino, in tudi premalo, saj so bili že zavarovani pragozdovi okrnjeni ali izsekani pravzaprav pred nekaj desetletji.

Naloženo znanje, oprema rezervata in pripravljenost gozdarjev so vse bolj odpirali vrata v pragozd. Radovednim raziskovalcem, ki so z barvo in številkami »okrasili«



»Oddelka 38 in 39 naj se kot pragozd ohranita, zato je tu vsaktera raba izključena.«

Znamenita »zaščitna« pripomba je zapisana v prvem gozdnogospodarskem načrtu na Kočevskem:

Herzogtum Gottschee
Wirtschaftsplan der
Betriebsklasse I.
GÖTENITZER-GEBIRGE
Giltig vom 1. Jänner
1892

Vojvodstvo Kočevje
Gospodarski načrt
Gospodarski raz. I.
GOTENIŠKO POGORJE
Veljavnost od
1. januarja 1892

* Tomaž Hartman, dipl. inž. gozd., Gozdno gospodarstvo Kočevje, 61330 Kočevje, Rožna ulica 39, Slovenija

kar precej pragozdnih dreves, so sledili zelo različni obiski: strokovne in šolske ekskurzije, seminarji in pragozdne okrogle mize, fotografi, časopis in televizija. Dober glas, ki je segel v deveto vas, je pripeljal tudi prve turiste, saj so ogled pragozdov (kljub opozorilom gozdarjev) ponudile vse novopečene turistične agencije na Kočevskem.

Ob vse bolj nujnem varovanju pragozda smo obiske – z redkimi izjemami – omejili na obmejni pas; razširili in označili pa smo varovalni pas, ki postaja »pragozd za obiskovalce«. Splošna varovalnost in naravi prijaznejše vedenje bo poudarjeno z razvojem naravnega parka Kočevske.

Očitna je vse večja (ne)strpnost do onesnaženja okolja – posebno nevarna za gozd. Posameznik dojema trenutno danost, ki se mu dozdeva – zaradi dolgoživosti drevesa ali gozda – trajna in nespremenljiva. Nekdaj oddaljena, mogočna pragozdna pogorja so danes ob onesnaženem zraku, kislem dežju, preštevilčni divjadi in obiskovalcih skrčena na dober ducat pragozdnih ostankov, ki po kritični strokovni definiciji prenesejo le ime – gozd s pragozdnim značajem.

In vendar – tako (ne)vajene modernega okolja nas stik s pradavnino, notranji mir, ali pa samo nenavadnost mogočnih trhležev vedno znova očara in prevzame. Prvobitnost in drugačnost ter človekov intimni odnos do življenja, često nedojemljiv, nerazločljiv... opravičuje ime: pragozd. Redek in ogrožen, a prav zato tako dragocen, je naš pragozd naravni spomenik in dediščina, ki jo s spoštovanjem varujemo.

Podobna občutja so verjetno pred stoletjem budila umne gozdarje k zaščiti prvobitne narave. Danes pa nam pragozd pomeni tudi edinstveno raziskovalno delavnico, saj je ekosistem, ki se tisočletja poledenih dob samodejno razvija, vsekakor vredno posnemati. Vendar pragozd ni samo učilna vse bolj sonaravnejšemu gozdarju; zanimiv postaja fiziku, kemiku, zdravniku, energetiku, psihologu, umetniku... saj hrani starodavna in preverjena sporočila o stabilnosti, varnosti in harmoniji preživetja.

Naj – ohranjenost in mehanizem samodelovanja pragozdnega ekosistema vsekakor še čaka na podrobne analize strokov-

njakov. Večnamenski gozdni perpetuum mobile pa nam je imperativ!

Drugačna duhovna, estetska razsežnost večnega pragozda pa je morda v premislek in poudarek človeku, majhnemu in spoštljivemu med stoletnimi orjaki pramatere Narave.

Zato je pravi odgovor: varovati IN predstaviti; pa tudi spoštovati, raziskati, razumeti, posnemati, razširiti... Pragozd ni in je tu zaradi nas.

VAROVATI IN PREDSTAVITI – KAKO ?

Nasprotje med varovati in predstaviti vsekakor ni navidezno. Skušajmo ga preseči z razčlenitvijo nekaterih vlog in omejitev, ki jih danes »nalagamo« pragozdu; in ne pozabimo: več glav – več ve.

Naravna dediščina: zakonsko varovanje z varstvenimi režimi in dovoljenimi izjemami (Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine ter gozdarstvo). Obisk pragozdnega rezervata je praviloma voden.

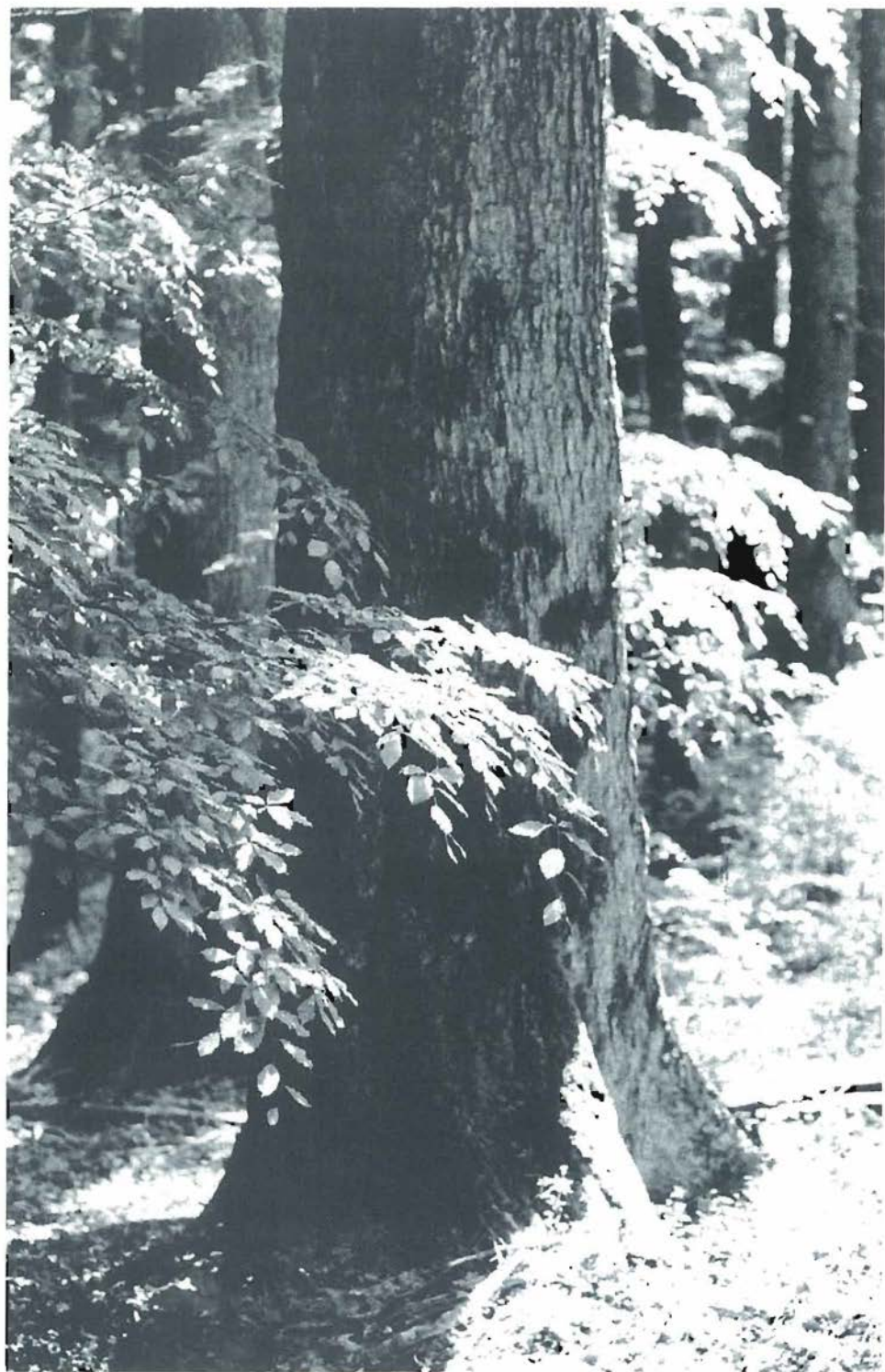
Raziskovalno delo: obvezno prijavljeno pri BF – gozdarstvo in GG-ju; čim manj vpliva na ekosistem, le z najnujnejšimi vidnimi oznakami na terenu. Za zbiranje podatkov glej navodila: Knjiga opazovanj v gozdnih rezervatih Slovenije. Strokovna monografija naj ima tudi opremo vsebine: poljuden tekst v atraktivni zloženki, posterji, povzetki v tujem jeziku, fotodokumentacija...

Vzgojno – poučen: je pragozd priložnost za našo »zeleno politiko«, srečanja z mladino, strokovno javnostjo, umetniki, popotniki... in nazadnje z radovednimi turisti. Razgledani strokovno-poljudni besedi daje mogočna naravna scena še posebno moč in preblisk za snovanje novih idej.

Strokovne ekskurzije: omejene na del pragozda, množičnejše le ob meji rezervata s stalnim predstavitevniim stojiščem. Druge ekskurzije naj bodo omejene le na predstavitevno stojišče ob meji pragozda ter opremljen zaščitni pas.

Turizem: le za nekaj objektov; omejen izključno na razširjeni, opremljeni, »aranžirani« zaščitni pas rezervata. Steze do pragozdnega rezervata niso označene; redke

Pragozd (foto: Tomaž Hartman)



posameznike, ki sami poiščejo pragozd, opozori informativna tabla na izjemnost zaščitnega predela in vedénje v rezervatu.

Posebnosti: se upošteva za vsak pragozd posebej (npr. – časovna omejitve obiska v času gnezdenja redke ptice...).

Našteti je le nekaj osnovnih misli, številne podrobne razčlenitve ZAKAJ in KAKO so potrebne in so drugačne za vsak gozdni rezervat. Vendar ne čakajmo – stiki z javnostjo in turizem so pred vrati.

Pri razbremenitvi pragozdov nam bo v pomoč razširjena mreža gozdnih rezervatov (167 objektov skupne površine 9040 ha – glej: Mlinšek in sodelavci 1980), ki bi jo kazalo kot »zdrave« naravne celice razširiti tudi na zunajgozdni prostor, saj smo povezani in mnogoterost živega sveta marsikje že močno okrnili. Predstavitvene dejavnosti, učne poti... in turizem naj bi prestavili v »nove pragozdove« s poudarjeno vzgojno-poučno vlogo.

RAJHENAVSKI ROG – »NOVI« PRAGOZD

Dobra volja, prizadevnost in odprta vrata gozdarjev so (nova?) vsebina našega dela. Tako so stiki z javnostjo – obiski šol, ekskurzije (npr. GG Kočevje – Prelesnik Tone) postali tradicionalni. Zato bomo – skoraj 1000 obiskovalcem na leto – odprli vrata v na novo »aranžiran« pragozd Rajhenavski Rog. Kot del vsebine prihodnjega Kočevskega parka zapisujem prve zamisli o opremi gozdnega-naravnega rezervata na Rogu:

– pragozd Rajhenavski Rog je s 150 in več metriskim razširjenim zaščitnim pasom del zaokroženega centralnega predela na Rogu, ki je s kulturno-pričevalno-zgodovinsko (roška žaga), naravno dediščino (pragozd) in drugo opremo (dostopi, tabori...) ena osrednjih »akupunktur« točk Kočevskega parka;

– pragozd je kot naravni spomenik, bogastvo živega, šola sožitja in preživetja... z vodstvom predstavljen obiskovalcem le na mini pragozdni učni poti v razširjenem zaščitnem pasu;

– dostopi ostanejo neoznačeni vse do aktiviranja načrtovane celostne ponudbe na Rogu. Upoštevamo estetsko vlogo gozda ob cestah, vlakah, poteh...;

– pešpot pripelje do vstopa v »novi« pragozd – razširjeni zaščitni pas, kjer je prva informativna tabla z imenom pragozdnega rezervata, opozorilom o posebnosti zaščitnega predela, potrebnem vedénju v rezervatu, s traso pragozdne učne poti... Črke so vrezane v hrastove deske, ki se glede na dolžino teksta zlagajo v zloženko. Tu je tudi spomin naravovarstvenikom – v bele apnenčeve skale s simbolom varovanja (roke in drevesa) vklesana imena: npr. Leopolda Hufnagla, Antona Šivica, Maksa Wraberja, Dušana Mlinška...;

– pragozdna učna pot, označena s simbolom pragozdnega rezervata ali kamnitimi možici, se nadaljuje po »narejenem pragozdu« (sušica za vtis, zakriti panji nekdanjih sečenj...);

– na posameznih predstavitvenih stojščih so v aluminijaste plošče s sliko in z besedo vgravirana sporočila »videnega« – od mikro do makro pogledov, talnega profila, korenin, padlih dreves in življenja v njih, starosti, pomena, delovanja...;

– ob poti na meji z »gospodarskim« gozdom je učni amfiteater, tako da obiskovalci s posedanjem ne motijo podrtih debel;

– pot se v ostrem loku le na enem mestu dotakne pravega pragozda, s tablo to pove in z lično leseno ograjo dodatno opomni na nevstopanje;

– celotna pragozdna učna pot ni predolga, krožno se vrne na izhodišče ali pa se z razširjeno vsebino nadaljuje v »gospodarski« gozd;

– živo zgovorna, dobro označena učna pot ni primerna za pragozdni rezervat. Slikovito opremljen vodnik, poster... olajša delo »akreditiranim« vodnikom – gozdarjem; priponka, značka, plakat, zloženka pa so za spomin obiskovalcem;

– na gozdni jasi, nedaleč od urejenega parkirnega prostora, so hrastove klopi za oddih, malico in zaključek ogleda;

– raziskovalni tabori, slikarska kolonija, pragozdne okrogle mize... so možnost za zanimiva srečanja in predstavitve pragozda;

– malo pragozdno pot povezuje z Roško žago in Podstenami pohodniška pot po Rogu. Seveda poteka mimo pragozda, le v zaščitnem pasu, in se le na nekaj »meditativnih« točkah dotakne meje pragozda. To

je priložnost za samotarje in intimnejši stik s prnaravo.

Noben gozd ni navaden gozd, pragozd pa je naj-nenavaden gozd. Stoletna rastoživost, patinasta večnost, mističnost, radoživost... bo s »strokovno« besedo na mali pragozdni poti le skromno dopolnjena. Kar naj ostane – odmaknjen in skrivnosten – pragozd.

VIRI

1. Hartman T., 1987: Gozdni rezervati Sloveni-

je. Pragozd Rajhenavski Rog. Strokovna in znanstvena dela 89. VTOZD za gozdarstvo BF, Ljubljana.

2. Mlinšek D., 1989: Pra-gozd v naši krajini, VTOZD za gozdarstvo BF, Ljubljana.

3. Mlinšek D. in sodelavci, 1980: Gozdni rezervati v Sloveniji. Izdal Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo, Ljubljana.

4. Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu: Zbornik seminarja, VTOZD za gozdarstvo BF, Ljubljana 1988.

GDK: 931

Zveza razlaščenih vasi zahteva vrnitev srenjskih gozdov

Iztok MLEKUŽ*

Aprila 1992 je bila v Kobaridu ustanovljena Zveza razlaščenih vasi, ki naj bi se organizirano zavzemala za vrnitev nacionaliziranih srenjskih zemljišč vaškim skupnostim. Odbor Zveze vodi Rudi Šimac, upokojeni ekonomist in nekdanji goriški župan, po rodu iz Breginj. V začetku je bilo delovanje Zveze omejeno na Primorsko, v glavnem na Tolminsko, po zadnjih vesteh (Delo, 20. 5. 1992) pa se ji želijo priključiti nekatere vasi na Gorenjskem (Dovje, Mojs-trana) ter na Notranjskem in v Prekmurju. Zveza zahteva spremembo zakona o denacionalizaciji, ki da je prezrt vračanje zemljišč vaškim skupnostim. Ker je med temi zemljišči največ gozdov, utegne morebitna sprememba zakona v veliki meri spremeniti način gospodarjenja z njimi ter izničiti pozitivne rezultate načrtnega dela gozdarjev v zadnjih tridesetih letih. Vrnitev gozdov vaškim skupnostim lahko povzroči t. i. tragedijo skupnostne lastnine (Aristotel: Na tisto, kar je skupno največjemu številu, se najmanj pazi!), katere neizogiben rezultat je čezmerno izkoriščanje. Ne smemo namreč

pozabiti, da so bila ravno skupna zemljišča ob agrarni reformi od vseh v najslabšem stanju in da smo gozdarji vložili ogromno sredstev in energije v njihovo sanacijo. Zveza zelo aktivno deluje v medijih, kjer objavlja tudi nekatere nepreverjene in zavajajoče podatke o sedanjem stanju in gospodarjenju s srenjskimi gozdovi; največkrat so bili omenjeni gozdovi v Breginju. Zato je SGG Tolmin pripravilo krajši članek za časopis Primorske novice, v katerem pojasnjuje zgodovino breginjskih gozdov in gospodarjenje z njimi. Kljub dogovoru članek tudi po treh tednih še ni bil objavljen; morebiti bo zanimiv za bralce Gozdarskega vestnika. Ker delovanje Zveze že prerašča lokalne okvirje, bi bilo prav, da tudi gozdarji z drugih območij zberejo čim več podatkov o nekdanjih srenjskih gozdovih in o gospodarjenju z njimi.

OBČINSKI GOZDOVI V BREGINJU

V zadnjih dveh mesecih smo v časopisju in na TV brali in poslušali o Zvezi razlaščenih vasi, ki naj bi na podlagi Zakona o denacionalizaciji poskrbela za vrnitev nacionaliziranih vaških gozdov in drugih srenj-

* I. M., dipl. inž. gozd., Soško gozdno gospodarstvo Tolmin, 65220 Tolmin, Brunov drevored 13, Slovenija.